

ERTUĞRUL GAZİ TÜRBESİ ve CİVARINDAKİ BAZI KİTABELERİN OKUNUŞUNA DAİR*

ERTUGRUL GAZI'S TOMB'S EPITAPHER

Yrd.Doç.Dr. Ersin TERES

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü

esogutlu@gmail.com

Özet

Bilecik ilinin Söğüt ilçesinde bulunan Ertuğrul Gazi (d. 1198- ö. 1281) türbesi Osmanlı devletinin kuruluş döneminin sembol yapılarından biridir. Türbe, içinde Osmanlı devletinin kurucusu Osman Gazi'nin (d. 1258- ö. 1326) babası Ertuğrul Gazi'nin medfun olması ve Osmanlı devletinin ilk mimari eserlerinden olması hasebiyle büyük bir öneme sahiptir. Bu türbe içinde ve çevresinde bazı mezar taşı ve duvar kitabelerine rastlamaktayız. Bunlar Osman Gazi'nin makam kabrinin kitabesi, Halime Hatun'un mezar taşı kitabesi, Ertuğrul Gazi'nin oğlu Savcı Bey'in mezar taşı kitabesi ve bir duvar ve de üç çeşme kitabesidir. Bu kitabeler uzun zaman önce okunmuş ver kaynaklara geçirilmiştir. Ancak eski okunuşlarında bazı hatalar yapılmış ve ihmaller sonucunda bu hatalar şimdiye dek düzeltilmemiştir. Bu makalede bu kitabelerin doğru okunuşları verilmeye çalışılarak, daha önce yapılan hatalara değinilmiş ve kitabelerin Türkiye Türkçesine çevirileri aktarılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Söğüt, Ertuğrul Gazi, Kitabe, Düzelti.

Abstract

Ertugrul Gazi's (b. 1198- d. 1281) Tomb, which is in Sogut District of Bilecik Province, is one of the most important symbols of Otoman Empire's foundation period. It is important for two main reasons: The former is that Ertugrul Gazi is father of Osman Gazi (b. 1258- d. 1326) who is founder of Ottoman Empire. The latter is that this tomb is one of the initiative architectural structures. There are some gravestone's epitaphes and wall epitaphes around and in this tomb. These are Osman Gazi's gravestone's epitaph, Halime Hatun's gravestone's epitaph, Savcı Bey's gravestone's epitaph and one wall epitaph and three fountain epitaphes. These epitaphes had been read along time ago and quoted into sources. But, there are some errors in old readings and these errors have not corrected until now. In this paper, we tried to quote the corrected readings of epitaphes and dealt with old errors and quoted the translations to Turkey Turkish of these epitaphes.

Keywords: Sogut, Ertugrul Gazi, Epitaph, Correction.

* Ertuğrul Gazi türbesi kitabeleri üzerine yaptığım çalışmalar sırasında benden yardımlarını esirgemenen Söğüt Kaymakamı Vural Karagül'e, Ertuğrul Gazi Türbesi türbedarları Mustafa Ekici ve Belgin Özkan'a, kitabelerin fotoğraflarını çeken Serbest Muhasebeci Ekrem Teres'e, makaleni son okumasını yapıp düzelti önerilerinde bulunan Yıldız Teknik Üniversitesi Öğretim Görevlisi İbrahim Sona'ya teşekkür ederim. Makalede eski okuyuşlar olarak bahsettiğimiz okuyuşlar Söğüt Kaymakamlığı tarafından yayımlanan ve Rahmi Akbaş'ın hazırladığı "Geçmiş'ten Geleceğe Söğüt" kitabından ve Ertuğrul Gazi Türbesi içerisinde duvarlara asılı olan M. Sami Kanalcı tarafından çevrilen metinden alınmıştır.

Ertuğrul Gazi (d. 1198- ö. 1281), Türk tarihinin en önemli şahsiyetlerinden biridir. Bu önemli tarihî şahsiyetin türbesi Güney Marmara illerinden olan Bilecik'in ilçesi Söğüt'te bulunmaktadır. Osmanlı devletinin de kuruluş yeri olan Söğüt bulunduruğu pek çok tarihî eserle âdeta Osmanlı devletinin kuruluş devrinin bir sembolü gibidir.

Bu şehirdeki en önemli tarihî eser de hiç şüphesiz Osmanlı devletinin kurucusu Osman Gazi'nin (d. 1258 - ö. 1326) babası Ertuğrul Gazi'nin türbesidir. Türbenin yapılış tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber, ilk olarak Osman Gazi tarafından açık mezar olarak yapıldığı düşünülmektedir. Kimi kaynaklarda da türbenin Orhan Gazi döneminde (d. 1281- ö. 1362) inşa edildiği ifade edilmektedir (Tanman, 1995: 316). Ancak yapının tam bir türbe hâlini alması I. Mehmed (Çelebi) (d. 1382 - ö. 1421) döneminde gerçekleşmiştir. Çevresi geniş duvarlarla çevrili, ağaçlandırılmış bir bahçe içerisinde yer alan türbe Sultan III. Mustafa (d. 1717 - ö. 1774) zamanında 1757'de onarımdan geçirilmiş ve önemli değişiklikler yapılarak ilk yapıdaki özelliğini yitirmiştir. Ardından Sultan II. Abdülhamid (d. 1842 - ö. 1918) zamanında 1886-1887 tarihlerinde bir kez daha onarılmış, etrafı çeşme ve şadırvanlarla zenginleştirilmiştir.

Ertuğrul Gazi Türbesi Osmanlı erken dönem türbe mimarisinin özelliklerini göstermektedir. Türbe binası altıgen planlı üzeri kubbe örtülü olup, beşik çatılıdır. Dikdörtgen bir girişten sonra içeriye ulaşılmaktadır. Duvarlar bir sıra kesme köfeki taşı, iki sıra tuğla ile almaşık düzende örülmüştür. Altıgen şeklindeki gövdenin kibleye dönük olan yüzüne küçük bir mihrab konulmuş, geri kalan batı ve güneydoğu duvarlarına bir kapı ve üç pencere yerleştirilmiştir. Bir duvar ise boş bırakılmıştır. Dikdörtgen biçimindeki pencerelerin açıklıklıkları demir parmaklıklarla donatılmıştır. Türbede yalnızca Ertuğrul Gazi'nin lahdi bulunmakta olup, lahid harçla sıvanmış ve baş ucuna alçıdan yapılmış bir Türkmen sarığı yerleştirilmiştir (Tanman, 1995: 316).

Türbenin bahçe kısmında da kabir ve makam kabirleri yer almaktadır. Ertuğrul Gazi türbesinin doğu tarafında eşi Halime Hatun'un, batı tarafında kardeşi Dünder Bey ile oğullarından Savcı Bey'in kabirleri, türbenin biraz berisinde oğlu Osman Gazi'nin makam kabri yer almaktadır.

Ertuğrul Gazi türbesini ve çevresini kısaca tanıttıktan sonra bu makaledeki asıl konumuz olan Ertuğrul Gazi Türbesi etrafındaki mezar taşı ve duvar kitabelerinin önceki okunuşlarındaki hataların düzeltilmesi ve yeni okuyuş ve anlamlandırma denemelerine geçebiliriz.

Ertuğrul Gazi Türbesi etrafında tespit edebildiğimiz üç mezar taşı kitabesi, bir türbe kapısı kitabesi, üç çeşme kitabesi bulunmaktadır. Bilecik ağız üzerine yaptığımız çalışmalar esnasında bu kitabeleri yeniden okuma ve eski okumalardaki hatalı okuyuşları düzeltme imkânımız oldu.

Burada okuma düzeltisi yapacağımız ilk kitabe Osman Gazi'nin makam kabrinin mezar taşının kitabesidir. Kitabenin önceki okunuşu ve bizim okuyuşumuz aşağıda aktarılmıştır.

1. Kitâbe

Osman Gazi'nin Makam Kabrinin Mezar Taşı

1. Satır	<i>Mebadî saltanat sahib megazi gazi osman han</i>
2. Satır	<i>Yedi yüz yirmi altı dahil-i dar-is-slam oldu</i>
3. Satır	<i>Alup da medfeninden bursaya nakletdi orhan han</i>
4. Satır	<i>Mahalli medfeni gazii müşar için makam oldu.</i>

Bizim okuyuşumuz şöyledir:

1. Satır	<i>Mebâdî-saltanât sâhib-magâzî Gâzî Osmân Hân</i>
2. Satır	<i>Yedi yüz yigirmi altı dâhil-i Dârü's-selâm¹ oldu</i>
3. Satır	<i>Alup da medfeninden Bursa'ya² nakletdi Orhan Hân</i>
4. Satır	<i>Mahall-i medfeni Gâzî-müşâr için makâm oldu.³</i>

Kitabenin Türkiye Türkçesine çevirisi bizim okuyuşumuza göre şöyle olmalıdır:

1. Satır	“Ebedî saltanat (ve) gazalar sahibi Gazi Osman Han
2. Satır	Yedi yüz yirmi altı da selam kapısından (cennetten) içeri girdi
3. Satır	Orhan Han onu defnedildiği yerden alıp da Bursa'ya nakletti
4. Satır	Defnedildiği yer adı geçen Gazi için makam oldu.”

Kitabenin daha önceki okunuşlarında bazı önemli hatalar yapılmıştır. Bu okuyuşlar sırasında daha çok Türkçe sözcüklerin okunuşlarında sorunlar olması şaşırtıcıdır. Örneğin, kitabenin ikinci satırındaki *yedi yüz yigirmi altı* şeklinde olması gereken tarih yazımı *yedi yüz yirmi altı* biçiminde kaydedilmiştir. Yani *yigirmi* biçiminde yazılan sözcük bugünkü okunuşuyla *yirmi* şeklinde okunmuştur. Yine Arapça bir terkip olan olan *dâhil-i Dârü's-selâm* terkihi hatalı olarak *dahil-i dar-is-slam* şeklinde okunmuş ve kaydedilmiştir. Önemli hatalardan birisi de *Gâzî-i müşâr* şeklindeki terkiбин *gazii müşar* şeklinde okunmuş olmasıdır.

Ertuğrul Gazi türbesindeki ikinci kitabe Ertuğrul Gazi'nin eşi Halime Hatun'un mezar taşı kitabesidir. Kitabenin daha önceki okunuşu ve bizim okuyuşumuz aşağıda verilmiştir.

1. Dârü's-selâm terkihi “selam kapısı” anlamına gelmesine rağmen terim anlamı olarak sözlüklerde “barış konağı; cennet; Bağdat'ın eski adı” anlamları verilmiştir (St 495b; Devellioğlu 201a). Bu kitabede “cennet” anlamıyla kullanılmıştır.

2. Burusa şeklinde yazılan yer adı vezin gereği Bursa okunmak zorundadır.

3. Kitabe Ertuğrul Gazi türbesi bahçesindeki asıl yerinden çıkartılmış ve Ertuğrul Gazi türbesinin iç kısmında muhafaza edilmektedir. Kitabedeki kirlenme ve yıpranması kitabe üstündeki yazının okunmasını zorlaştırmaktadır.

2. Kitabe

Halime Hatun'un Mezar Taşı Kitabesi

1. Satır *Huv-el-Baki*
2. Satır *Fatiha-han istiklalîyet ve müessisi*
3. Satır *Bünyan-ı Devlet-i Osmaniye Sultan Osman Gazi*
4. Satır *Hazretlerini valid-i mecid-i padişahi Firdevs*
5. Satır *Makam ertuğrul gazi hazretlerinin*
6. Satır *Zevcei cihan aşiyânları hanımının halife-i*
7. Satır *Süleymen bargah-i zaman sultan gazi*
8. Satır *Abd-ül-hamid han-i sani hazretleri*
9. Satır *Taraf-i bahir-i eşref-i mülukanelerinden*
10. Satır *Buldurulan darih-i gufran*
11. Satır *Sarihleridir ruhiçun fatiha*
12. Satır *Sene: 1305.*

Bizim okuyuşumuz şöyledir:

1. Satır *Hüve'l-Bâkî*
2. Satır *Fâtihâ-h^vân istiklâlîyet ve müessis-i*
3. Satır *bünyân-ı Devlet-i Osmâniye Sultân Osman Gâzî*
4. Satır *hazretlerinin vâlid-i mâcid-i kesîrî'l-mehâmidi*
5. Satır *ve cedd-i a'lâsî Hazret-i Pâdişâh-ı Firdevs-*
6. Satır *makâm Ertuğrul Gâzî hazretlerinin*
7. Satır *zevce-i⁴ cinân-âşiyânları hanımın halife-i*
8. Satır *Süleymân-bârgâh-ı zamân Sultân Gâzî*
9. Satır *Abdü'l-hamîd Hân-ı Sâni hazretleri*
10. Satır *taraf-ı bâhirü'ş-şeref-i mülûkânelerinden*
11. Satır *buldurulan zarih-i gufrân-*
12. Satır *sarihleridür rûhiçün Fâtihâ.*
13. Satır *Sene: 1305.⁵*

Kitabenin Türkiye Türkçesine çevirisi bizim okuyuşumuza göre şöyle olmalıdır:

1. Satır Her şey fânidir
2. Satır Ey Fatiha okuyan! (Devletin) bağımsızlığını ve tesisini (sağlayan)
3. Satır Osmanlı Devletinin kurucusu Sultan Osman Gazi
4. Satır Hazretlerinin çok merhametli büyük babası
5. Satır Ve Firdevs makam padişah hazretlerinin
6. Satır Büyük dedesi Ertuğrul Gazi hazretlerinin
7. Satır Cennet hanelerindeki hanımının

4. Sözcük silinmiş olmasına ve okunmamasına rağmen gerek önceki okumaları gerekse metnin anlamını dikkate alarak buradaki sözcüğün zevce olması gerektiği kanaatine vardık.

5. Kitabe Ertuğrul Gazi türbesinin ilk girişinde sağ tarafta yer almaktadır.

8. Satır	Zamanın Süleyman otağlı halifesi Sultan Gazi
9. Satır	İkinci Abdülhamid hazretlerinin
10. Satır	Mülklerinin şerefli denizi tarafından
11. Satır	Buldurulan mağfıret edilmiş
12. Satır	Açık türbeleridir. Ruhu için fatiha.
13. Satır	Sene: 1305.

II. Abdulhamid döneminde dikilen bu kitabenin de önceki okunuşlarında bazı okuyuş hataları mevcuttur. Kitabenin başında *Hüve'l-Bâkî* biçiminde okunması gereken ve “Her şey fanidir” anlamına gelen ibare *Huv-el-Baki* şeklinde okunup kaydedilmiştir. Yine kitabenin dördüncü satırında *Hazretlerini valid-i mecid-i padişahi Firdevs* şeklindeki okuyuş *Hazretlerinin vâlid-i mâcid-i kesîrû'l-mehâmidi* biçiminde düzeltilmelidir. Sekizinci satırdaki *Abd-ül-hamid* özel adı ise *Abdü'l-hamid* şeklinde kaydedilmelidir.

Burada üzerinde okuyuş düzeltisi yapacağımız bir diğer kitabe de Ertuğrul Gazi'nin oğlu Savcı Bey'in mezar taşı kitabesidir. Kitabenin daha önceki okunuşu ve bizim okuyuşumuz aşağıda verilmiştir.

3. Kitabe

Ertuğrul Gazi'nin Oğlu Savcı Bey'in Mezar Taşı Kitabesi

1. Satır *Cedd-i büzrükvar-i hazret-i padişah Ertuğrul*
2. Satır *Gazi hazretlerinin mahdum-ı necabet mevsüm-ı*
3. Satır *Alisi Savcı Bey merhumun*
4. Satır *Hayratperver sultan gazi abd-ül-hamid*
5. Satır *Han-i sani hazretleri canib-i meahmenakıbı*
6. Satır *Mülkanelerinden şerefbadir olan idare-i*
7. Satır *Seniyye mantukınca iâşe ve imar ettirilen*
8. Satır *Lahd-i pür nur-i alilerdir*
9. Satır *Ruh İçün Fatiha*
10. Satır *Sene : 1305.*

Bizim okuyuşumuz şöyledir:

1. Satır *Hüve ni 'me 'l-gafür*
2. Satır *Cedd-i büzürg-vâr-ı Hazret-i Pâdişâhî Ertuğrul*
3. Satır *Gâzî hazretlerinin mahdûm-ı necâbet-mevsûm-ı*
4. Satır *'âlisi Savcı Beg merhûmun⁶*
5. Satır *hayratperver Sultân Gâzî Abdü 'l-hamîd*
6. Satır *Hân-ı Sâni hazretleri cânib-i me 'âl-i menâkıb-ı mülûkâne-*
7. Satır *lerinden şeref-sâdır olan irâde-i seniyye mantûkınca*
8. Satır *inşâ ve imâr etdirilen lahd-i pür-nûr-ı*
9. Satır *'âlileridir . Rûhiçün Fâtihâ.*
10. Satır *Sene: 1305.⁷*

Kitabenin Türkiye Türkçesine çevirisi bizim okuyuşumuza göre şöyle olmalıdır:

1. Satır “O, her şeyi bağışlayandır
2. Satır Padişah hazretlerinin yüce atası Ertuğrul
3. Satır Gazi hazretlerinin yüce (olarak) adlandırılmış soylu evladı
4. Satır Merhum Savcı Bey’in
5. Satır Hayırsever Sultan Gazi İkinci Abdülhamid
6. Satır Hazretlerinin mülklerinin menkıbelerinden şerefle ortaya çıkan
7. Satır Padişah emri mantıkınca
8. Satır İnşa ve imar edilen yüce nurlu lahdidir.
9. Satır Ruh için fatiha.
10. Satır Sene: 1305.”

6. Kitabenin dördüncü ve beşinci satırlarında yıpranma ve bozulma söz konusudur. Beşinci satırda bu yıpranma herhangi bir okuma zorluğuna yol açmamaktadır. Ancak dördüncü satırın sonu biraz zor okunmaktadır. Anlamı da dikkate alarak bu kısmı merhûmun biçiminde okuduk.

7. Kitabe Ertuğrul Gazi türbesinin girişine göre sağ tarafta yer almaktadır.

Bu kitabenin de eski okunuşlarında bazı hatalar göze çarpmaktadır. Örneğin kitabenin ikinci satırındaki “ulu, yüce, büyük” anlamına gelen *büzürg-vâr* sözcüğü *büzrükvar* şeklinde okunup kaydedilmiştir. Yine altı, yedi ve sekizinci satırlar *Hân-ı Sâni* hazretleri *cânib-i me‘âl-i menâkıb-ı müülükânelerinden şeref-sâdır olan irâde-i seniyye mantûkinca inşâ ve îmar etdirilen* şeklinde okunması gerekirken *Han-i sani hazretleri canib-i meahmenakıby Mülkanelerinden şeref badir olan idare-i Seniyye mantukınca iaşe ve imar ettirilen* biçiminde okunmuştur.

Ertuğrul Gazi türbesinde okuma düzeltileri yaptığımız mezar taşı kitabelerinin dışında bir de çeşme ve duvar kitabeleri vardır. Bunlardan ilki türbenin giriş kapısının üstündeki duvar kitabesidir. Türbe kapısındaki kitabenin daha önceki okunuşu ve bizim okuyuşumuz aşağıda verilmiştir.

4. Kitabe

Ertuğrul Gazi Türbesi Giriş Kapısı Kitâbesi

Türbe kapısı kitabesinin eski okunuşu şöyledir:

1. Satır	<i>Şeref-ü şevket eyle aleme Sultan Hamit</i>
1. Satır	<i>Eyledi saye-i ‘umranını medd ü temhid</i>
2. Satır	<i>İşte ezcümle olup ahdi hümayununda</i>

2. Satır *Türbe-i hazreti Ertuğrul Gazide cedid*
 3. Satır *Sene 1100 dahi 71 iken Ahmet Han*
 3. Satır *Temelinden buni idmişti bina-i tecdit*
 4. Satır *Çok vakit geçmekle münhemdim olmada iken*
 4. Satır *Pederişah zaman hazreti Sultan Mecit*
 5. Satır *Bir iki çeşme vü fevvade ederek şimdi de*
 5. Satır *Şerefi türbeyi tamir ile etmişti mezd*
 6. Satır *Şimdi de mevkiini havi harita yapılıp*
 6. Satır *Nazar-ı âli-i şahanede oldukça bedîd*
 7. Satır *Yeniden eyledi inşasını emrû ferman*
 7. Satır *Şeref-ü zineti hakkaki olundu teyit*
 8. Satır *Yani bu tarz dilevize Hamit Han kodu*
 8. Satır *Oldu sandukasında böyle ruhamile Ferit*
 9. Satır *Nekadar yar ise kurbinde kuburu şüheda*
 9. Satır *Ziri sanduka hazenede iderler tahmit*
 10. Satır *Bunların yattığı müddetçe bu merkatlerde*
 10. Satır *Şevket-ü saltanatın eylesün Allah medit*
 11. Satır *Kaymakam Zühti kulu kuşesin necetti zida*
 11. Satır *Bunun imarına meşkurkıla ol rabbi-vahit*
 12. Satır *Dedi salik kulu tarih temhidi tevşihin*
 12. Satır *Kıldı bu türbeyi mamur ol Hakkan Hamit.*

Bizim okuyuşumuz şöyledir:

1. Satır *Şeref-i şevket ile âleme Sultân Hamîd*
 1. Satır *Eyledi sâye-i 'umrânını medd ü temhîd*
 2. Satır *İşte ez-cümle olup 'ahd-i hümayûnunda*
 2. Satır *Türbe-i Hazret-i Ertuğrul Gâzî'de cedîd*
 3. Satır *Sene bin yüz dahı yetmiş bir iken Ahmed Hân*
 3. Satır *Temelinden bunı etmişdi binâ vü tecdîd*
 4. Satır *Çok vakit geçmek ile münhedim olmakda iken*
 4. Satır *Peder-i şâh-ı zamân Hazret-i sultân Mecîd*
 5. Satır *Bir iki çeşme vü fevvâre ilâve ederek*
 5. Satır *Şeref-i türbeyi ta 'mîr ile etmişdi mezîd*
 6. Satır *Şimdi de mevkiini hâvî harîta yapılıp*
 6. Satır *Nazar-ı 'âli-i şâhânede oldukça bedîd*
 7. Satır *Yeniden eyledi inşâsını emr ü fermân*
 7. Satır *Şeref ü zîneti hakkâ ki olundu te 'yîd*
 8. Satır *Ya 'nî bu tarz-ı dil-âvîze Hamîd Hân kodu*

8. Satır *Oldı sandukası da böyle ruhâm ile ferîd*
 9. Satır *Ne kadar var ise kurbunda kubûr-ı şühedâ*
 9. Satır *Zîr-i sandûka-i hârâda iderler tahmîd*
 10. Satır *Bunların yatdığı müddetçe bu merkadlerde*
 10. Satır *Şevket ü saltanatın eylesün Allâh medîd*
 11. Satır *Kâymakâm Zühdi kuli kûşîş-i bî-hadd etdi*
 11. Satır *Bunun i 'mârına meşkûr kıla ol Rabb-i Vahîd*
 12. Satır *Dedi Sâlik kuli târîh-i güher tevşîhin*
 12. Satır *Kıldı bu türbeyi ma 'mûr o Hâkân-ı Hamîd.*
 13. Satır *Sene: 1304.⁸*

Kitabenin Türkiye Türkçesine çevirisi bizim okuyuşumuza göre şöyle olmalıdır:

1. Satır Aleme büyük bir şeref veren Sultan Hamid
 1. Satır İmarı sayesinde şerefini devam ettirdi ve kuvvetlendirdi.
 2. Satır İşte bu cümleden olup onun yeminli saltanatında
 2. Satır Ertuğrul Gazi hazretlerinin türbesi yenilendi.
 3. Satır Sene bin yüz yetmiş birde Ahmed Han
 3. Satır Bu türbeyi temelinden inşa etmiş ve yenilemiştir.
 4. Satır Aradan çok vakit geçmesiyle (türbe) yıkılmakta iken
 4. Satır Zamanın şahının babası Hazreti Sultan Mecid
 5. Satır Bir iki çeşme ve fiskiye ilave ederek
 5. Satır Türbenin şeferinin tamir ettirmek ile arttırmıştır
 6. Satır Şimdi de mevkisini içine alan harita yapılıncâ
 6. Satır Yüksek bakışlardan görülür oldu
 7. Satır Yeniden inşasını emir ve fermân eyledi
 7. Satır Şeref ve süsü hakikatten kuvvet buldu
 8. Satır Yani bu tarz gönüllüculüğü Hamid Han yaptı
 8. Satır (Ertuğrul Gazi'nin) sandukası da böylece mermer ile eşsiz oldu
 9. Satır (Ertuğrul Gazi'nin) yakınında ne kadar şehit kabri varsa,
 9. Satır Sandukanın gerisinde Allah'a hamd ederler
 10. Satır Bu mezarlarda bunlar yattığı müddetçe
 10. Satır Allah onun (Abdulhamid'in) şeref ve saltanatını uzun eylesin
 11. Satır Kaymakam Zühdi kulu (türbe için) çok gayret sarf etti

8. Bu duvar kitabesi Ertuğrul Gazi türbesinin asıl girişinin kapı üstünde yer almaktadır. Yeşil bir zemin üstüne sarı renkte bir çerçeve içine yaldızlı yazı ile yazılmıştır. Metin harekelidir ve oldukça net bir şekilde okunabilmektedir. Kitabenin sonundaki tarihten Hicri 1304 (Miladi 1886 / 1887) yılında yazdırılıp buraya yerleştirildiği anlaşılmaktadır. Bu kitabe de diğerleri gibi İkinci Abdülhamid döneminde yazdırılmıştır.

11. Satır Bir olan Allah onun gayretini de makbul eylesin.
 12. Satır Salih kulu süslenmiş cevherin tarihini söyledi
 12. Satır O Hakan Hamid bu türbeyi imar etti.
 13. Satır Sene: 1304.

Bu kitabenin de eski okunuşlarında bazı hatalar bulunmaktadır. Eski okumalarda *Şeref-ü şevket eyle aleme Sultan Hamit* şeklinde okunan ilk satır *Şeref-i şevket ile âleme Sultân Hamîd* biçiminde düzeltilmelidir. Yine *İşte ezcümle olup ahdi hümayununda* şeklinde okunan ikinci beytin ilk mısrası *İşte ez-cümle olup 'ahd-i hümâyûnunda* biçiminde düzeltilmelidir. Üçüncü beytin ikinci mısrası ise *Temelinden buni idmişti bina-i tecdit* yerine *Temelinden bunu etmişti binâ vü tecdîd* şeklinde okunmalıdır.

Bir diğer hatalı okuyuş da dördüncü beytin ikinci mısrasında karşımıza çıkmaktadır. *Peder-i şâh-ı zamân Hazret-i Sultân Mecîd* şeklinde okunması gereken mısra *Pederîşah zaman hazreti Sultan Mecit* biçiminde okunmuştur. Beşinci beytin ilk mısrası da *Bir iki çeşme vü fevvede ederek şimdi de değil de, Bir iki çeşme vü fevâre ilâve ederek* şeklinde okunmalıdır. Yine bu beytin ikinci mısrası *Şerefi türbeyi tamir ile etmişti mezd* şeklinde değil, *Şeref-i türbeyi ta'mir ile etmişti mezd* biçiminde okunmalıdır. Yedinci beytin ilk mısrası *Yeniden eyledi inşâasını emrû ferman değil, Yeniden eyledi inşâasını emrû ü fermân* biçiminde okunmalıdır. Aynı beytin ikinci mısrası ise *Şeref-ü zineti hakkaki olundu teyit* şeklinde değil, *Şeref ü zîneti hakkâ ki olundu te 'yîd* şeklinde okunmalıdır. Sekizinci beyit *Yani bu tarz dilevize Hamit Han kodu / Oldu sandukasında böyle ruhamile Ferit* şeklinde değil de, *Ya 'nî bu tarz-ı dil-âvîze Hamîd Hân kodu / Oldı sandukası da böyle ruhâm ile ferîd* biçiminde okunmalıdır. Dokuzuncu beyit de *Nekadar yar ise kurbinde kuburu şüheda / Ziri sanduka hazenede iderler tahmit* şeklinde değil, *Ne kadar var ise kurbunda kubûr-ı şühedâ / Zîr-i sandûka-i hârâda iderler tahmîd* biçiminde okunmalıdır. Onuncu beyit *Bunların yattığı müddetçe bu merkatlerde / Şevket-ü saltanatın eylesün Allah medit* okunuşu yerine *Bunların yatdığı müddetçe bu merkadlerde / Şevket ü saltanatın eylesün Allâh medîd* şeklinde okunmalıdır. Son iki beyitteki *Kaymakam Zühti kulu kuşesin necetti zida / Bunun imarına meşkurkıla ol rabbi-vahit / Dedi salik kulu tarih temhidi tevşihin / Kıldı bu türbeyi mamur ol Hakkan Hamit* şeklindeki okunuşu *Kâymakâm Zühdi kulu küşîş-i bî-hadd etdi / Bunun i 'mârına meşkûr kıla ol Rabb-i Vahîd / Dedi Sâlik kulu târîh-i güher tevşîhin / Kıldı bu türbeyi ma 'mûr o Hâkân-ı Hamîd* biçiminde düzeltilmelidir.

Türbe kapısının girişindeki kitabenin yanı sıra türbenin giriş kapılarının yan taraflarında da üç adet çeşme kitabesi bulunmaktadır. Biz bunlardan ikisinin üzerinde okuma düzeltisi yaptık, türbenin giriş kapılarının birini yanındaki kitabeye müdahale edildiği ve bu müdahale hiç de estetik durmadığı için okuma zorluklarına yol açmıştır. Bu yüzden ilk satırı açık bir şekilde okunamamaktadır.

Çeşme kitabelerinin ilki türbenin ana giriş kapısının sol yanındaki çeşme kitabesidir. Kitabenin daha önceki okunuşu ve bizim okuyuşumuz aşağıda verilmiştir.

1. Çeşme Kitabesi

1. Satır	<i>Menba-i cuy-i inayet şah-ı ali siretin</i>
1. Satır	<i>Mevce-i derya kadar ömrün Huda kılısın mezid</i>
2. Satır	<i>Kıldı ol şahinşeh-i devran cedd-i emcedin</i>
2. Satır	<i>Gazi Ertuğrul Cenabın kabrini zira cedid</i>
3. Satır	<i>Baabı yanında dahi bu çeşmeyi inşa ile</i>
3. Satır	<i>Eyledi ruh-ı revanın şad o Hakan-ı reşid</i>
4. Satır	<i>Cevher-i nazma iki tarih bir beyt içre bak</i>
4. Satır	<i>Su verir buldukçe mecray-ı kalem feyz-i bedid</i>

5. Satır *Ruh-ı Ertuğrul için bu çeşmeyi kıldı iyan*
 5. Satır *Ayn-ı Lütf-ı saltanat Şah-ı zaman Abdül Mecid*
 6. Satır *Sene: 1304.*

Bizim okuyuşumuz şöyledir:

1. Satır *Menba ‘-ı cûy-ı ‘inâyet şâh-ı ‘âlî-sîretin*
 1. Satır *Mevce-i deryâ kadar ömrin Hudâ kılsun mezîd*
 2. Satır *Kıldı ol şâhenşeh-i devrân cedd-i emcedin*
 2. Satır *Gâzi Ertuğrul cenâbın kabrini zîrâ cedîd*
 3. Satır *Bâbı yanında dahi bu çeşmeyi inşâ ile*
 3. Satır *Eyledi rûh-ı revânın şâd o hâkân-ı reşîd*
 4. Satır *Cevher-i nazma iki târih bir beyt içre bak*
 4. Satır *Su verir buldukça mecrâ-yı kalem feyz-i bedîd*
 5. Satır *Rûh-ı Ertuğrul için bu çeşmeyi kıldı ayân*
 5. Satır *Ayn-ı lutf-ı saltanât şâh-ı zamân Abdü’l-hamîd.*
 6. Satır *Sene: 1304.⁹*

Kitabenin Türkiye Türkçesine çevirisi bizim okuyuşumuza göre şöyle olmalıdır:

1. Satır *Yardım denizinin kaynağı yüce suretli şah*
 1. Satır *Denizin dalgaları kadar Allah ömrünü ziyade eylesin.*
 2. Satır *Çünkü o devrin şahlar şahı çok ulu atası*
 2. Satır *Ertuğrul Gazi hazretlerinin kabrini yeniledi*
 3. Satır *Kapı yanında da bu çeşmeyi inşa ederek*
 3. Satır *O akıllı hakan akan ruhunu mutlu eyledi*
 4. Satır *Nazım cevherine iki tarih bir beyit içinde bak*
 4. Satır *Kalem yolunu buldukça feyiz çölüne su verir*
 5. Satır *Saltanat lutfunun gözü zamanın şahı Abdülhamid*
 5. Satır *Ertuğrul’un ruhu için bu çeşmeyi ortaya çıkardı*
 6. Satır *Sene: 1304.*

Bu kitabenin daha önceki okunuşlarında bazı hatalara rastlanmıştır. Ancak bu kitabedeki hatalar diğerlerindeki kadar fazla değildir. Bu hatalardan birine ikinci beyitte rastlıyoruz. Kitabenin ikinci beyitinin ilk mısrasındaki “şahlar şahı” mana-

9. Bu çeşme kitabesi Ertuğrul Gazi türbesinin şimdiki birinci kapısının sol tarafındaki çeşmenin üstünde yer almaktadır. Yeşil bir zemin üstüne sarı renkte bir çerçeve içine yaldızlı yazı ile yazılmıştır. Metin harekelisir ve oldukça net bir şekilde okunabilmektedir. Kitabenin sonundaki tarihten Hicri 1304 (Miladi 1886 / 1887) yılında yazdırılıp buraya yerleştirildiği anlaşılmaktadır. Bu kitabe de Ertuğrul Gazi türbesinin asıl girişinin kapı üstünde yer alan kitabe gibi İkinci Abdülhamid döneminde yazdırılmıştır.

sına gelen *şâhenşeh* sözcüğü hatalı olarak *şahınşeh* biçiminde okunmuştur. Kitabede birkaç ufak tefek hata daha görülmektedir.

Burada düzelti yapacağımız son kitabe büyük giriş kapısının sağındaki ikinci çeşme kitabesidir. Giriş kapısının sağındaki ikinci çeşme kitabesinin daha önceki okunuşu ve bizim okuyuşumuz aşağıda aktarılmıştır.

2. Çeşme Kitabesi

1. Satır	<i>Padişah-i bahr-u ber sultan-ı İstender-siyer</i>
1. Satır	<i>Şehiriâr-i dad güster Hazret-i Abdül-hamid</i>
2. Satır	<i>Fikrini imar-i mülke hasredince olmada</i>

2. Satır *Şahid-i gül-çehre-i imran her yerde bedid*
 3. Satır *Türbe-i Ertuğrulu bu kerre ihya eyleyüb*
 3. Satır *Eyledi bu çeşmeyi icra o hakân-ı ferid*
 4. Satır *Subesu her yerde cari gerçi ab-ı şefkati*
 4. Satır *Bahusus oldı söğüt halkı ziyade müstefid*
 5. Satır *Akdığı müddetçe böyle ayn ü enhar-ı cihan*
 5. Satır *Eylesün çok müddet iclal ü ikbalin medid*
 6. Satır *Hayli gayret etdi zühdi bendesi icrasına*
 6. Satır *Sayini meşkur kılsun hazret-i cevher darini*
 7. Satır *Eyledi seyyal-i zemzem hazret-i sultan Hamid.*
 7. Satır *Sene: 1304.*

Bizim okuyuşumuz şöyledir:

1. Satır *Pâdişâh-ı bahr u ber Sultân-ı İskender-siyer*
 1. Satır *Şehr-i yâr-ı dâd-güster Hazret-i Abdü'l-hamîd*
 2. Satır *Fikrini i 'mâr-ı mülke hasredince olmada*
 2. Satır *Şâhid-i gül-çehre-i umrân her yerde bedîd*
 3. Satır *Türbe-i Ertuğrul'u bu kerre ihyâ eyleyüp*
 3. Satır *Eyledi bu çeşmeyi icrâ o hâkân-ı ferîd*
 4. Satır *Sû-be-sû her yerde cârî gerçi âb-ı şefkâtî*
 4. Satır *Bâ-husûs oldı Söğüt halkı ziyâde müstefîd*
 5. Satır *Akdığı müddetçe âb-ı ayn u enhâr-ı cihân*
 5. Satır *Eylesün Hak müddet-i iclâl ü ikbâlin medîd*
 6. Satır *Hayli gayret etdi Zühdi bendesi icrâsına*
 6. Satır *Sa'yini meşkûr kılsun Hazret-i Rabb-i Mecîd*
 7. Satır *Çâkeri Sâlik dedi târîh-i cevher-dârîm*
 7. Satır *Eyledi seyyâl-i zemzem Hazret-i Sultân Hamîd.*
 8. Satır *Sene: 1304.¹⁰*

Kitabenin Türkiye Türkçesine çevirisi bizim okuyuşumuza göre şöyle olmalıdır:

1. Satır *Deniz ve karanın padişahı İskender suretli sultan*
 1. Satır *Adalet yayan padişah hazreti Abdulhamid*
 2. Satır *Düşüncesini mülkün imarına adayınca*
 2. Satır *Bayırdırlığın gül çehresinin şahidi her yerde aşıkardır*

10. Bu çeşme kitabesi Ertuğrul Gazi türbesinin şimdiki birinci kapısının sağ tarafındaki çeşmenin üstünde yer almaktadır. Yeşil bir zemin üstüne sarı renkte bir çerçeve içine yaldızlı yazı ile yazılmıştır. Metin harekelidir ve oldukça net bir şekilde okunabilmektedir. Kitabenin sonundaki tarihten Hicri 1304 (Miladi 1886/1887) yılında yazdırılıp buraya yerleştirildiği anlaşılmaktadır. Bu kitabe de Ertuğrul Gazi türbesinin asıl girişinin kapı üstünde yer alan kitabe ve giriş kapısının solundaki çeşme kitabesi gibi İkinci Abdülhamit döneminde yazdırılmıştır.

3. Satır Ertuğrul Gazi türbesini bu kez ihya eyleyip
 3. Satır O benzersiz hakan bu çeşmeyi yaptı.
 4. Satır Gerçi şefkat suyu her tarafta akar
 4. Satır Özellikle Söğüt halkı fazlasıyla istifade eder
 5. Satır Gözün suyu ve cihanın nehirleri aktığı müddetçe
 5. Satır Ululuğun ve bahtın çok vakit sürsün
 6. Satır Zühdi kulu (bu çeşmenin) yapılmasında çok gayret gösterdi
 6. Satır Yüce Allah onun gayretini mükafatlandırın
 7. Satır Onun kölesi cevherli tarihini doğru söyledi
 7. Satır Hazreti sultan Hamî (bu) zemzemi akıcı eyledi.
 2. Satır Sene: 1304.

Bu kitabenin önceki okunuşlarında da bariz hatalar göze çarpmaktadır. Kitabenin ilk beyitinin ilk mısrası *Pâdişâh-ı bahr u ber Sultân-ı İskender-siyer* şeklinde okunması gerekirken *Padişah-i bahr-u ber sultan-ı İstender-siyer* biçiminde okunmuştur. *İskender* özel adının *istender* biçiminde yazılışı dizgi hatası olabilir, ancak *Pâdişâh-ı bahr u ber* okunması gereken terkibin *Padişah-i bahr-u ber* şeklinde okunması gerçek bir hatadır. Yine birinci beytin ikinci satırı *Şehiriyâr-i dad güster hazret-i Abdül-hamid* şeklinde değil de, *Şehiriyâr-ı dâd-güster Hazret-i Abdü'l-hamîd* biçiminde okunmalıdır. Bu satırda çok ciddi bir hata yoktur. Bu kitabedeki en ciddi hatalardan biri de son iki beyitin birbirine karışmış olmasıdır.

KAYNAKÇA

- Aslanapa, Oktay (1986). *Osmanlı Devri Mimarisi*. İstanbul.
- Aşıkpaşazade (2003). *Osmanoğulları'nın Tarihi*. (çev. Kemal Yavuz). M. A. Yekta Saraç, İstanbul: MAS Matbaacılık.
- Ayverdi, Ekrem Hakkı (1966–1983). *Osmanlı mimarisinin ilk devirleri: Ertuğrul, Osman, Orhan Gaziler, Hüdavendigâr ve Yıldırım Bayezid 630-805 (1230-1402)* 1. c. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.
- Boyraz, Şeref (2003). *Türkiye'de Mezar Taşı Sözleri*. Ankara: Akçağ.
- Devellioğlu, F. (1962). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Gibbons, Herbert Adams (1998). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*. İstanbul: 21. Yüzyıl Yayınları, 1998.
- Konyalı, İbrahim Hakkı (1959). *Söğüt'de Ertuğrul Gazi Türbesi ve İhtifali*. İstanbul: Sinan Matbaası.
- Özel, Oktay, Mehmet Öz (2000). *Söğüt'ten İstanbul'a: Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Redhouse, Sir James W. (1987). *Turkish And English Lexicon*, New Edition. Beirut: Librarie Du Liban.
- Steingass, F. J. (1892). *A Comprehensive Persian-English dictionary, including the Arabic words and phrases to be met with in Persian literature*. London: Routledge & K. Paul.
- Tanman, M. Baha (1995). "Ertuğrul Gazi Camii ve Türbesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 11, 316-317.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı (1994). *Osmanlı Tarihi*. I. Cilt, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.